

*Процун Н.М.**

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ У ФОРМУВАННІ ІНТЕГРОВАНИХ БІЗНЕС-ГРУП

У статті розглядаються переваги створення та проблеми функціонування інтегрованих бізнес-груп на міжнародному (за рахунок ТНК та ТНБ) та національному рівнях (на прикладі України). Розкриті основи функціонування, роль та значення ТНБ в складі інтегрованих бізнес-угруповань. Зазначені шляхи активізації залучення міжнародного фінансового капіталу в національну економіку.

Ключові слова: транснаціональні банки, транснаціональні корпорації, фінансові інститути, міжнародний фінансовий капітал, інтегровані бізнес-групи, фінансово-промислові групи.

В статье рассматриваются преимущества создания и проблемы функционирования интегрированных бизнес-групп на международном (за счет ТНК и ТНБ) и национальном (на примере Украины) уровнях. Раскрыты основы функционирования, роль и значение ТНБ в составе интегрированных бизнес-групп. Указаны пути привлечения международного финансового капитала в национальную экономику.

Ключевые слова: транснациональные банки, транснациональные корпорации, финансовые институты, международный финансовый капитал, интегрированные бизнес-группы, финансово-промышленные группы.

In the article the problems, strengths and weaknesses sides of integrated business groups on the international (in the case of TNC and TNB) and national (in the case of Ukraine) levels are considered. Also the main foundations, the role and value of TNB in the integrated business groups are disclosed. Ways of attraction of the international financial capital to the national economy are declared.

Key words: multinational banks, multinational corporations, financial institutions, international financial capital, integrated business groups, financial-industry groups.

Постановка проблеми. На межі ХХ-ХХІ століть великого розповсюдження набуває процес глобалізації, який охоплює майже всі сфери господарської діяльності. В фінансовому секторі він зачіпає як інтереси банків, фінансових інституцій, так і виробничих підприємств. Такі процеси реалізуються в централізації банківського капіталу, концентрації виробництва та нарощуванні промислового капіталу. При цьому функціонування виробничих та банківських установ відбувається за новими світовими правилами. З'являються

* аспірантка кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Циганов С.А.

транснаціональні промислові бізнес-структури та транснаціональні банки, що дедалі частіше кооперуються та здійснюють свою діяльність на міжнародному фінансовому ринку, формуючи при цьому міжнародний фінансовий капітал. Паралельно створюються закордонні дочірні установи та філії, що за функціональним призначенням схожі до головних структур. Такі дії призводять до необхідності систематизації всіх видів діяльності і будівництва конкурентоспроможних ринків, які б були пристосовані до долаття криз, банкрутств, занепадів та уникнення їх негативних наслідків. В результаті формуються нові види суб'єктів господарювання, які набувають наднаціонального та міжнародного рівня.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти формування та управління фінансовим капіталом завжди мали визначальний характер, як у рамках досліджень вітчизняних та закордонних шкіл економічної теорії, так і фахівців-практиків. Значний внесок в розвиток теорії фінансового капіталу зробили Р. Гільфердінг, Дж. А. Гобсон, К. Маркс, Д. Рікардо, А. Сміт та ін. За допомогою методів економіко-математичного моделювання, економічного аналізу, теоретичної систематизації взаємодію фінансових інститутів та виробничих компаній досліджували такі іноземні науковці як Р. Дейнс, Дж. Елстон, Т. Хоші та ін., а також вітчизняні вчені: Л. Алексеєнко, В. Геєць, П. Лобанов, Н. Мандра, Н. Невмержицька, Ю. Пахомов та ін.

Дослідження функціонування міжнародного фінансового капіталу характеризуються недостатнім рівнем теоретичної розробленості, адже переважна більшість праць зорієнтована на вивчення формування та розвитку процесів кооперування національного банківського та виробничого секторів, що підкреслює актуальність написання даної роботи.

Метою статті є проведення аналізу діяльності ТНБ в структурі інтегрованих бізнес-структур та акцентування уваги на факторах активізації інтегрування міжнародного фінансового капіталу в українську економіку, що в підсумку може значно покращити економічний стан держави.

Виклад основного матеріалу. Розвиненість фінансового ринку на сучасному етапі є основним показником темпів економічного зростання, технологічного прогресу й нагромадження капіталу. Банківська система відноситься до системоутворюючого фактору функціонування фінансового ринку, адже вона контролює основну масу кредитних і фінансових операцій. Її розвиток відображає взаємодію усіх системоутворюючих чинників економічних процесів. Історично склалось, що основним завданням суб'єктів банківської системи завжди було збільшення прибутку, поліпшення конкурентної позиції, розширення ринкового сегменту, що набуло великого розвитку в процесі глобалізації.

Одним із перших, хто дослідив ще в 1902 р. формування фінансового капіталу був Дж. Гобсон. У роботі «Імперіалізм» він визначив сутність поняття, яка на його думку полягала в бажанні сильних та добре організованих промислових і фінансових груп спільно створювати собі ринки збуту товарів і капіталів [1].

У 1910 р. аналізом дослідження промислово-фінансової інтеграції займався австрійський економіст Р. Гільфердінг, в своїй роботі науковець вивчав процеси зростання масштабів бізнесу, формування акціонерної власності, розвиток взаємодії та відокремлення капіталу. Він зазначав, що фінансовий капітал є певним симбіозом банківського та промислового, і виступає як засіб управління промисловістю з боку банків [2].

Т. Хоші в своїх роботах показав, що учасники, капітал яких сформований за рахунок поглинутих між собою капіталів банків та виробничих груп, мають менше проблем з ліквідністю, ніж компанії що не є членами такого об'єднання. Вчений вважає, що членство в об'єднаному формуванні, а також підтримка з боку головного банку групи призводить до полегшення долаття проблеми малого кредитування певної ланки, що може виник-

нути при зовнішньому фінансуванні [3]. Його думок дотримувався Дж. Елстон, який доводив необхідність для компаній підтримувати тісні зв'язки з фінансово-кредитними установами заради долаання багатьох проблем переважно фінансового значення [4].

Вітчизняний науковець Л. Алексеєнко в своїй роботі досліджувала зміни в фінансовому капіталі з урахуванням структурних перетворень у реальному секторі економіки, де акцентувала увагу на необхідності залучення на ринок фінансового капіталу коштів фінансових посередників і населення [5].

Зі збільшенням зовнішніх фінансових операцій широкого розповсюдження набуває транснаціональний капітал, функціонування якого зумовлено діяльністю транснаціональних банків (ТНБ) та ТНК. Відносини між кредитно-фінансовими та промисловими учасниками стають визначальними для сталого розвитку багатьох інтегрованих бізнес-структур.

Бізнес-групою (БГ) є сукупність підприємств та організацій, координація дій котрих виходить за межі звичайних контрактів на ринках товарів та капіталу, але об'єднання відбувається за умови збереження статусу партнерів в групі як окремих суб'єктів господарювання. В світовій практиці до основних господарчо-організаційних форм БГ відносять крупні компанії, що мають дивізійну структуру; холдингові компанії разом з підконтрольними їм підприємствами; фінансово-промислові групи; мережеві індустріальні організації [6, с. 673].

В свою чергу до інтегрованих бізнес-груп (ІБГ) відносять бізнес-групу, що має постійно діючий координаційний центр (таку функцію може виконувати один з учасників групи, клуб президентів, що входять до ІБГ компанії, загальний власник цих компаній та ін.) [7, с. 303].

Як особливі випадки ІБГ, великого розповсюдження зазнають фінансово-промислові групи (ФПГ) та транснаціональні фінансово-промислові групи (ТФПГ). В якості ФПГ зазвичай виступає сукупність виробничих та збутових компаній, пов'язаних між собою довгостроковими коопераційними, кредитними та акціонерними відносинами в співпраці з

фінансово-кредитними організаціями (банками, лізинговими та страховими компаніями, пенсійними та інвестиційними фондами) [8, с. 132]. ТФПГ відрізняються лише тим, що мають у своєму складі закордонні суб'єкти господарювання. При цьому інтереси фінансово-кре-

Рис. 1 Фактори, що спонукають банки до діяльності в інтегрованих бізнес-групах
Джерело: [9, с. 122].

дитних установ в складі ІБГ можна звести до наступних моментів зазначених на рис. 1. Зазначені інтереси змушують банки долучатися до створення фінансового капіталу як на національному так і міжнародному рівнях.

Коли інтереси ТНБ співпадають з інтересами ТНК, транснаціональний капітал починає забезпечувати для них вирішальні конкурентні позиції на світовому ринку, а також створює основу для стабільного економічного розвитку (рис. 2).

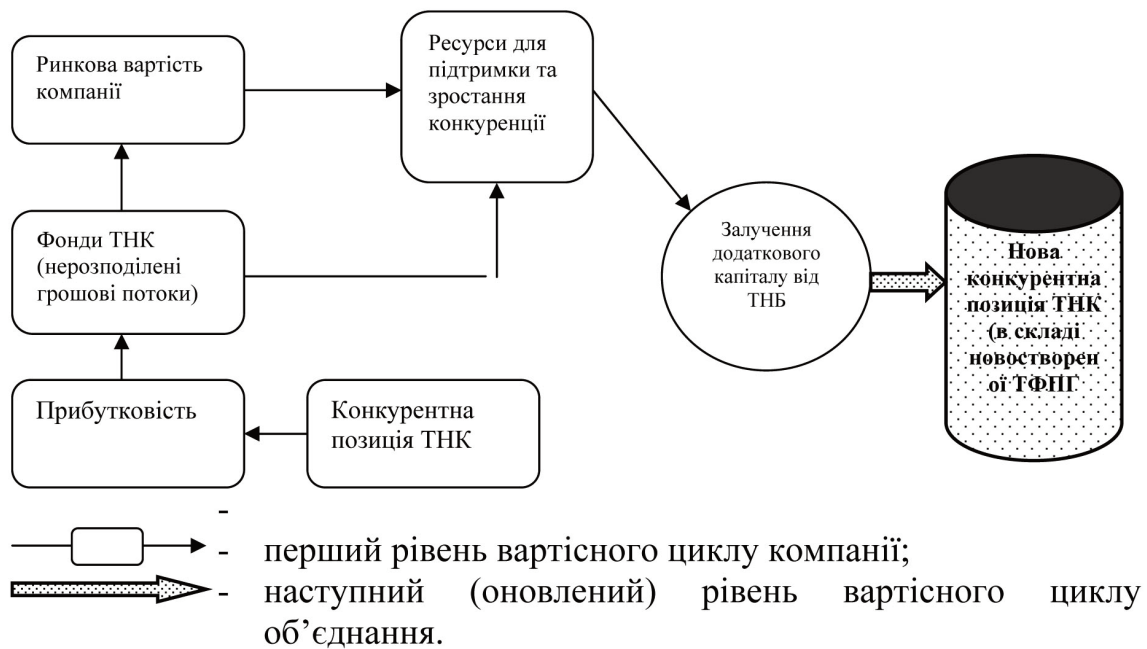

Рис. 2 Висхідна спіраль вартісного циклу формування ТФПГ

Джерело: складено автором.

Як ми можемо побачити з рис. 2, сьома стадія спіралі розвитку вартісного циклу призводить до формування фінансового капіталу і сприяє покращенню конкурентної позиції об'єднання, що свідчить про додаткові вкладення в розвиток підприємницької структури, розширення ринків збуту, зниження витрат виробництва, а також розв'язання проблеми фінансового забезпечення або використання гнучкого підходу до управління капіталообігом задля збільшення обсягів продаж, залучення нових клієнтів та опанування нових ринків.

Розуміючи такі наслідки, розвинуті країни підтримують власні ТНК та банки, а ті, в свою чергу, стимулюють розвиток державного бюджету за рахунок податкових коштів від міжнародної діяльності, розширюють економічний та політичний вплив на економіку інших держав. Тому транснаціональні суб'єкти господарювання проводять великі за масштабами операції як на національному, так і міжнародному рівнях. Їх розширенню активно сприяє державна економічна політика, без якої вони не можуть проводити міжнародні операції, створювати мережу підрозділів у закордонних країнах, на світових ринках. Тому в Німеччині з 50-ти найбільших компаній світу знаходяться сім, а серед ТНБ з 50-ти світових – вісім.

ТНБ маючи значні ресурси в процесі співпраці з виробничою сферою намагаються диверсифікувати джерела прибутків, що отримують за рахунок нових факторів. Проникаючи в діяльність промислових корпорацій, банки тим самим роблять останніх більш підконтрольними банківському апарату управління. Наприклад, в Німеччині більше 80% голосів на зборах представляють банки, що дозволяє їм обирати членів спостережної ради та при-

значити інших керівників підприємств, а також жорстко контролювати процес зміни статутів корпорацій. Скупляючи фірми, що знаходяться в скрутному фінансовому становищі, ТНБ доволі часто починають переслідувати спекулятивні цілі, бо після фінансової допомоги акції компаній значно зростають в вартісному еквіваленті, що дає банкам можливість отримати спекулятивний дохід за рахунок продажу своєї частки іншим інвесторам.

Великі банки проявляють ініціативу в кредитуванні промислових суб'єктів господарювання. Все частіше воно набуває більшого розміру та стає середньо- та довгостроковим. В таких випадках банки прагнуть до отримання головних позицій (іноді навіть встановлення повного контролю) в фінансовій структурі компанії-позичальника. Розповсюджена ситуація, коли підприємство може розміщати свої грошові активи лише в банку, якому воно підконтрольне. Аналогічно щодо й отримання кредиту. В таких випадках розширена практика, коли для контролю за наданими кредитами в органи управління підприємств-позичальників надсилаються представники з банків. Тобто банки не обмежують свою діяльність лише в посиленні своїх кредитних зв'язків із промисловістю, а також проникають у промисловість і стають прямими співвласниками промислових підприємств.

Банки забезпечують розрахунково-касове обслуговування корпорацій, здійснюють обов'язкові розрахунки, виплачують дивіденди на акції учасників об'єднання. За рахунок мобілізованої депозитної бази ТНБ забезпечують фінансування діяльності ТНК за допомогою синдикованих кредитів та інструментів фондового ринку. Маючи великий обсяг інформації, ТНБ здійснюють велику кількість послуг консультативного характеру (транспортні операції, фінансове консультування та ін.). Таким чином банки активно проникають в закордонну виробничу галузь і доволі часто стають її головним актором, отримують більш легкий вихід для дочірніх фірм на закордонні ринки. Наприклад, коли ТНК мають багаторозгалужену мережу, ТНБ також отримують через них контрольний механізм доступу до них.

З розвитком в світовій економіці процесів глобалізації та інтеграції транснаціональні банки з великою інтенсивністю входять також і на український ринок фінансових послуг. На противагу розвинутих країнам, де капітал став результатом еволюційного формування, поступових змін в економіці та соціальних відносинах, в Україні він виник за короткий час в процесі приватизації.

Серед науковців, провідних економістів та банкірів тривалий час точаться думки стосовно впливу формування міжнародного фінансового капіталу на економіку держави. До позитивних можна віднести оцінки щодо збільшення транснаціонального капіталу в українському банківському та виробничому середовищі, ефективного впровадження передових методів банківської діяльності, збільшення обсягів залучення зовнішніх джерел, зменшення руху тіньових коштів, надання можливості реформування національної економічної системи [10, с. 20]. Негативні наслідки стосуються кредитної діяльності лише в інтересах великих фірм за участю міжнародного капіталу у приймаючій країні, а також ймовірна спекулятивна діяльність [11, с. 138].

Найбільше значення для формування міжнародного фінансового капіталу за участю українських виробничих структур відіграють 8 російських банків, 5 кіпрських, 4 французькі банки, 3 австрійських банка, голландські – 3 одиниці, які зараз діють на українському економічному просторі. Також великий інтерес до участі в українських економічних відносинах мають Греція, Грузія, Казахстан, Люксембург, Німеччина, Польща, США, Туреччина, Угорщина, Чехія, Швеція. Варто зазначити, що інвестиції з цих країн збільшились в 2011 році. Станом на 1.12.2010 загальна кількість котрих становила 52092 млн. дол. США, що на 5,5% вище приросту 2009 року. Цей показник ще не досяг

рівня докризового періоду і складає лише трохи більше ніж половина обсягів ПІІ в 2007 році. В 2011 році темпи приросту іноземного інвестування збільшились, так станом на 10.11.2011 року загальний обсяг ПІІ становив 56454 млн. дол. США, що більше за аналогічний попередній період майже на 45% [12].

При дослідженні сфер економічної діяльності можна побачити, що найбільш привабливими для закордонних інвесторів лишаються посередницькі сектори економіки, для яких характерний швидкий обіг капіталів. Так за 2010 - 2011 роки обсяг інвестицій, що надійшли в фінансовий сектор сягнув 56,3% від всієї кількості інвестицій і склав 3776,3 млн. дол. США. На другому місці за кількістю інвестицій була промисловість, 8,2% з яких направлені в металургійну галузь.

На початку 2011 року інвестиції переорієнтувались на промисловість та будівництво. Найбільший обсяг інвестицій був у фінансову діяльність – 29,6% від загального обсягу надходжень ПІІ, промисловість (добувну, харчову та металургійну) – 27,1%, операції з нерухомим майном – 15,5%. В кількісному вимірі в промисловість вкладено 996,1 млн. дол. США (показник в 4,7 разів вищий ніж в аналогічному періоді 2010 року). З них в добувну промисловість – 220, 6 млн. дол. США (6%), сферу виробництва та розподілення електроенергії, води та газу – 303,2 млн. дол. США (8,2%), що склало більше 50% ПІІ, залучених в промисловий сектор. Такі тенденції не повинні вказувати на переорієнтацію інвесторів лише на виробничі підприємства, адже найбільшими реципієнтами в реальному секторі залишаються низько технологічні енергоємні галузі виробництва (наприклад, добувна промисловість, металургія). В той же час інвестори не зацікавлені у вкладенні грошей в підприємства інноваційного спрямування [13, с. 35-36].

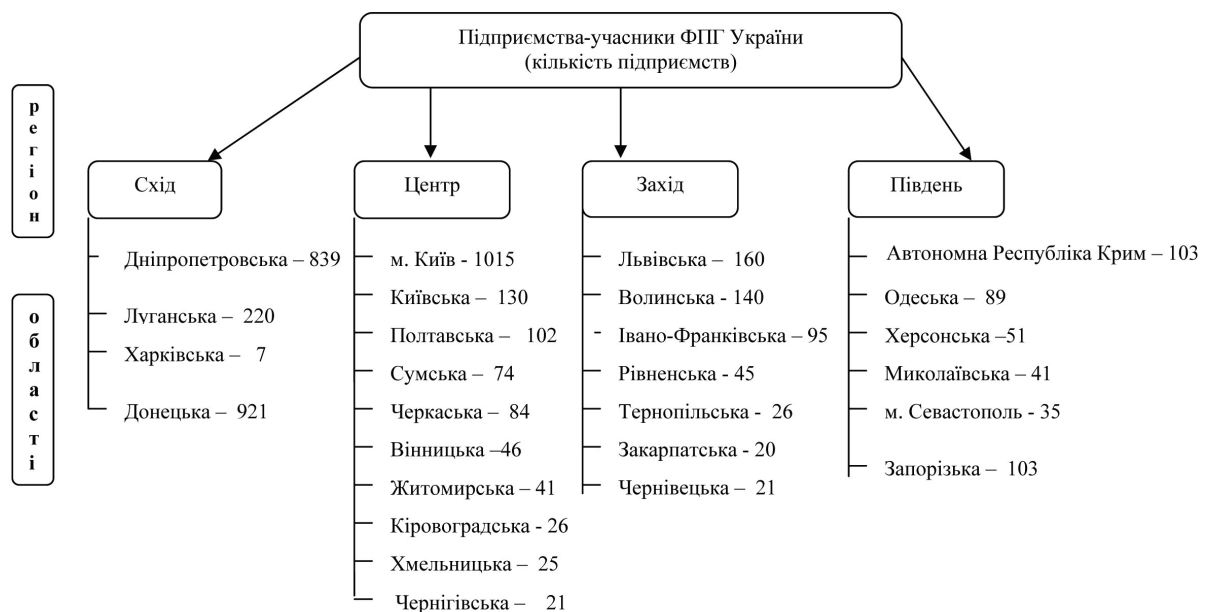

Рис. 3 Розподіл підприємств, що входять до ФПГ, по регіонам

Однак, варто зазначити, що при виявленні інвестиційного напрямлення для формування фінансового капіталу, існують також регіональні уподобання. Їх можна прослідкувати виходячи з аналізу розміщення підприємств-учасників ФПГ (рис. 3). Інтереси інвесторів в такому випадку ґрунтуються, головним чином, на вигідному географічному положенні, наявності висококваліфікованих працівників та дешевої робочої сили, близькості до мегаполісів, знаходженні на перетині шляхів. З рис. 3 можна побачити, що найбільш привабливими є Донецька, Дніпропетровська області та Київ, що пов'язано з ресурсними та фінансовими потоками. Найслабкішими є Чернівецька, Закарпатська області, адже в цих

регіонах спостерігається слабкий розвиток промисловості та розвиток переважно рекреаційних ресурсів.

При залученні іноземного капіталу та формуванні інтегрованого бізнес-угруповання в Україні треба враховувати особливості вже сформованого національного фінансового капіталу. Адже необхідним постає реформування не лише виробничої структури, а й удосконалення фінансово-виробничих відносин.

Головним чином фінансовий капітал в Україні на даний момент формується на основі акціонованих державних підприємств, де ще спостерігається дія державного господарювання. Приватна власність, що зустрічається рідше, характеризується слабким розумінням правомірного ведення бізнесу, тому розповсюджена практика використання тіньового капіталу та кримінальної «культури», що є наслідком традиційно існуючих відносин державної власності. Нові, пристосовані до світових вимог форми приватновласницьких та акціонерних суб'єктів підприємницької діяльності ще не здобули великого розповсюдження в системі виробничого господарювання. Тож процеси формування фінансового капіталу в Україні на сьогодні мають більше формальний характер. Для поширення ефективно діючого міжнародного фінансового капіталу на території країни необхідні відповідні організаційні реформи: детінізація, побудова корпоративних відносин, налагодження довіри до національних виробників та ін.

Ще одна своєрідність формування українського фінансового капіталу пов'язана з направленням не на мобілізацію великомасштабного капіталу, а на збільшення невеликих капіталів. Оскільки кошти від великих державних підприємств, що зазнали приватизації, не можуть бути залучені як великі концентровані капітали, замість них використовуються кошти від численних комерційних банків, що були отримані від державного банку. Тому часто для активізації діяльності національного виробництва та формування ФПГ ще залучають іноземні активи [14, с. 20]. Такі тенденції спонукають до розвитку міжнародного фінансового капіталу.

Висновки. Підсумовуючи можна зазначити, що обслуговування промислових ТНК відноситься до престижної сфери діяльності міжнародних фінансових установ, хоча воно є доволі складним, адже потреби та вимоги компаній можуть постійно кількісно та якісно змінюватись. В свою чергу банки отримують значні привілеї та додаткові можливості для власного розвитку, бо можуть виступати на ринку в двох ролях: як самостійна компанія та як фінансова установа, що входить до складу ІБГ. При створенні нових видів об'єднань, що базуються на кооперуванні промислових і фінансових структур, останні отримують можливості для одержання додаткових замовлень та реалізації продукції. Також вплив банківських структур на формування міжнародного фінансового капіталу має свою специфіку, яка є наслідком взаємодії основних принципів діяльності банків та виробничих бізнес-груп, а також формується під впливом масштабності їх функціонування на національному та міжнародному рівнях.

Для розвитку міжнародного фінансового капіталу на теренах України необхідними є такі дії:

1. Перегляд та формування нової стратегії активної зовнішньої політики, яка повинна бути направлена на визначення пріоритетних напрямів структурування ряду підприємств задля їх перетворення у потужні ІБГ, які матимуть змогу конкурувати з міжнародними аналогами як на національному так і міжнародному рівнях. Та, врешті-решт, формування власних корпоративних структур.

2. Удосконалення законодавчої бази в сфері акціонерних товариств та введення нормативно-правової бази щодо діяльності фінансово-промислових груп. Її гармонізація відповідно до принципів та норм Європейського Союзу.

3. Детінізація економіки.

4. Покращення інвестиційного клімату за рахунок створення сприятливого бізнес-середовища та підтримки формування нових приватновласницьких та акціонерних відносин в системі виробничого сектору як то підвищення корпоративної культури, ліквідація «культури» кримінальних відносин.

Насамперед, найголовніше завдання повинно полягати в побудові стійких правовідносин формування міжнародного фінансового капіталу на умовах, спрямованих на покращення економічного стану України, а не на «приховану» руйнацію.

Для України необхідна стабільна економічна система з міцними підприємницькими структурами як національного, так і міжнародного рівнів, які б розвивались не в тіньовій сфері, а на основі узаконених економічних відносин. Такі компанії повинні стати мотивуючими чинниками для зростання економіки.

Список використаних джерел

1. Гобсон Дж. А. Империализм: Пер. с англ. – Л. : Прибой, 1927. – 287с.
2. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. Исследование новейшей фазы в развитии капитализма: Пер. с нем. И. И. Степанова-Скворцова. - М. : Изд. соц.-экон. лит., 1959. – 492с.
3. Hoshi T. The role of banks in reducing the costs of financial distress in Japan / T. Hoshi, A. Kashyap, D. Scharfstein // Journal of Financial Economics. – 2000. – Vol. 27. – № 1. – P. 67-88.
4. Shleifer A. A Survey of Corporate Governance / A. Shleifer, R. Vishny // Journal of Finance. – 1997. – Vol. 52. – № 2. – P. 37-83.
5. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу в економічній системі України: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / Л.М. Алексеєнко. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 36 с. – укр.
6. Дементьев В. Е. Бизнес-группы в современной экономике / Экономика: учебник / под ред. Д.С.Львова, В.И. Видяпина: В 2 кн. Кн. 1. – М.: ГОУ ВПО «РЭА им. Г.В. Плеханова», 2008. – С. 670-694.
7. Дементьев В. Е. Интегрированные корпоративные структуры и стратегия // Управление социально-экономическим развитием России. – М.: Экономика, 2002. – С. 303-320.
8. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансово-промислових корпоративних об'єднань / Барановський О.І., Барановська В.Г. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 132-140.
9. Юнаев Ю.М. Противоречивость системы интересов субъектов финансово-промышленных групп // Вестник ОГУ. – 2005. – № 9. – С. 119-124.
10. Слесарук С. Небезпечні зв'язки // Галицькі контракти. – 2008. – № 35. – С. 18-22.
11. Атаманюк Ю.А. Інтенсифікація інвестиційних процесів у банківській системі як чинник інтеграції України до європейського фінансового простору / Ю.А.Атаманюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 72. – Частина II. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 134-139.
12. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

13. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень / Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. та ін. / – К.: НІСД, 2011. – 66 с.
14. Кондрашова-Діденко В.І. Особливості формування фінансово-промислового капіталу в Україні / В.І. Кондрашова-Діденко, М.М. Пашко // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 21-23.